

УДК 93.94:340.341

Чернега Андрій Петрович –

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правознавства

Інституту суспільства

Київського університету імені Бориса Грінченка

Україна у вогні Першої світової війни (1914-1918 рр.)

Висвітлюються причини, характер й реальні події Першої світової війни 1914-1918 рр., що призвели до незворотних процесів та соціальних потрясінь, голоду та людських страждань мільйонів людей цілого континенту. Автор доводить, що з початком війни Україна опинилася у самому гирлі світового збройного конфлікту, а участь мільйонів українських солдат у війні призвела до того, що українці воювали по обидві лінії фронту.

Ключові слова: Україна, український народ, Перша світова війна, Українські січові стрільці, Троїстий союз, Антанта.

Освещают причины, характер и реальные события Первой мировой войны 1914-1918 гг., которые привели к необратимым процессам и социальным потрясениям, голоду и человеческим страданиям миллионов людей целого континента. Автор доказывает, что с началом войны Украина оказалась в самом центре мирового вооруженного конфликта, а участие миллионов украинских солдат в войне, привело к тому, что украинцы воевали по обе линии фронта.

Ключевые слова: Украина, украинский народ, Первая мировая война, Украинские сечевые стрелки, Тройственный союз, Антанта.

Reasons, character and real events of First world war, light up 1914-1918, which resulted in irreversible processes and social shocks, hunger and human sufferings of millions of people of whole continent. An author proves that with beginning of war Ukraine found oneself in the mouth of the world armed conflict, and participation of millions Ukrainian soldier in war resulted in a volume, that Ukrainians militated for both lines of contact.

Keywords: Ukraine, Ukrainian people, First world war, Ukrainian Sichevi shooters, Triple union, the Entente.

Постановка проблеми. У серпні 2014 р., минає 100 років від початку Першої світової війни, всесвітньої бойні, що поставила на межу загибелі людську цивілізацію. Історія ще не знала таких збройних конфліктів, які б за масштабами, глибиною впливу на суспільства воюючих держав і за наслідками мали доленосне значення не для однієї чи кількох країн, а для світу загалом. Мільйони жертв, перекроєння державних кордонів, розруха і голод, дестабілізаційні процеси повоєнних років – ось чим розплатилося людство за недалекоглядність і гегемонно-експансіоністські амбіції політичної та фінансово-промислової еліти.

Воєнні дії Першої світової війни, понад чотири роки, проходили більше ніж на 10 фронтах трьох континентів і океанів, 38 країн

світу з 59, які населяли понад 1,5 млрд. людей. Близько 3/4 населення земної кулі було втягнуте у війну. До воюючих армій було мобілізовано 73,5 млн. людей, 10 млн. з яких загинуло, 20 млн. було поранено, а 3,5 млн. залишилися інвалідами [1]. Український народ, поза своєю волею, позбавлений права вибору через відсутність власної державності, розділений між двома могутніми імперіями династій Романових і Габсбургів, був втягнений у цей світовий кривавий катаклізм. Українці опинилися між двома ворогуючими арміями – Російською і Австро-Угорською. Понад 3,5 млн. українців виступили на боці Росії та 350 тис. – Австро-Угорщини.

З перших днів війни українці активно залучалися Росією до участі у ній. За результатами мобілізації, лише в селах

українських губерній з 1914 по 1917 рр. було мобілізовано майже 2,8 млн. осіб. У відсотковому відношенні українські бійці переважали навіть росіян. У 1915 р. на сто вояків царської армії було росіян – 4, білорусів – 5, українців – 8, німців – 10, євреїв – 11, поляків – 12 та інші національності. Зі 102 австро-угорських полків 48 були сформовані з слов'ян, у тому числі 9 – з українців. Загалом 8,7 % особового складу австро-угорської армії становили українці [2, с.140-141].

Масштабні бойові дії Першої світової війни розгорталися в Європі, де були два основні фронти – Східний і Західний, а також в Азії, Африці і в басейні Тихого океану, де йшла боротьба за переділ колоній. Україною проходив російсько-австрійський кордон, вздовж якого, з самого початку війни було організовано два фронти – Північно-Західний, проти Німеччини та Південно-Західний, проти Австро-Угорщини. Останній проходив по території України і мав довжину понад 400 км. Галичина стала на Південно-Західному фронті ареною найкровопролитніших боїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Воєнні події 1914-1918 рр., що прокотилися Європою та їх наслідки, що вплинули на подальший розвиток світової цивілізації, привертати і продовжують привертати до себе увагу світового наукового кола. Представники не одного покоління вчених репрезентували свої погляди на Першу світову війну. Серед зарубіжних вчених слід відмітити наукові доробки Я. Батора, Ж. Бекера, Х. Бема, П. Брока, Г. Відера, Р. Воула, М. фон Гагена, І. Гайса, Е. Дорна, А. де Лазарі, Д. Еванса, М. Кітхена, Ф. Фішера тощо.

Українська історіографія на сьогодні налічує кілька сотень праць, присвячених різним аспектам проблеми Першої світової війни. Її умовно можна поділити на три етапи: міжвоєнний період (1918-1939 рр.), період Другої світової війни і післявоєнний (1939-1991 рр.) та сучасний етап (з 1991 р.). Світло на перебіг воєнних подій та соціальних процесів на українських землях період війни (1914-1918 рр.) пролили Я. Грицак, В. Головченко, В. Гордієнко, Д. Дорошенко, О. Думін, В. Заполовський, Т. Лазанська, К. Левицький, М. Литвин, О. Мазур, С. Попик, О. Ресент, В. Солдатенко, О. Сердюк, Н. Сидоренко,

М. Сидорчук, І. Срібняк, О. Терлецький, С. Троян, В. Шевченко та інші.

Невирішені раніше проблеми. Події та наслідки Першої світової війни висвітлені досить об'єктивно в зарубіжних наукових джерелах, проте вони майже не зачіпають українське питання. Національна історіографія має досить велику кількість праць стосовно участі українського народу в Першій світовій війні, але переважна більшість їх присвячена окремим аспектам проблеми. Комплексний аналіз має показати глибину збройного конфлікту, що призвів до світової війни трагічну долю народів, утягнутих у нею, незворотні державні та суспільні процеси, масштабність соціальних потрясінь та національних рухів, що в українському вимірі спричинили процес формування модерної нації.

Мета. Вищевикладене обумовлює мету наукової праці – висвітлити причини, характер й реальні події Першої світової війни 1914-1918 рр., що призвели до незворотних процесів та соціальних потрясінь, голоду та людських страждань мільйонів людей цілого континенту. Що з початком війни Україна опинилася у самому гирлі світового збройного конфлікту, а участь мільйонів українських солдат у війні призвела до того, що українці воювали по обидві лінії фронту.

Виклад основного матеріалу. *Європа напередодні Першої світової війни.* До війни світ готувався поступово. Швидкий розвиток індустріального виробництва та ринкових відносин, промислово-технічний переворот, що відбувся на початку XX ст. у європейських країнах вилився у глобальну кризу, матеріальною основою якої стала модернізація. Це, з одного боку, дозволило провідним державам зробити якісний стрибок уперед, а з іншого – вкрай загостило соціальні, міжнаціональні та інші проблеми західного суспільства. Нарощування економічного потенціалу супроводжувалося гонкою озброєнь, яка мала виразно експансіоністський та агресивний характер. Військові бюджети провідних держав світу з 1890-х по 1913 років зросли на 80 %, створювались нові види озброєнь, а чисельність збройних сил зроста майже вдвічі.

Виникнення таємних військово-політичних блоків і союзів – Троїстого

(Німеччина, Австро-Угорщина та Італія) у 1882 р. і Антанти (Франція, Велика Британія та Росія) протягом 1904-1907рр., розростання воєнних конфліктів – російсько-японська війна 1904-1905 рр., анексія Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини у 1909 р., італо-турецька війна 1911-1912 рр., Балканські війни 1912-1913 рр., – звело нанівець систему балансів сил у Європі¹ і означало неминучість широкомасштабного воєнного конфлікту [3, с.63].

Найбільш непримиренними виявилися інтереси Німеччини та Великої Британії, які суперничали на суходолі й на морі. Англія, у 1912 р. дізнавшись про створення Німеччиною потужного воєнного флоту і збільшення чисельності армії, яка на той час стала наймогутнішою армією Європи, перетворилася з союзника на потенційного супротивника Німеччини. Більшість німецького населення, під проводом Кайзера Вільгельма II, вірили в унікальність німецької нації і Німеччина мала будь-якою ціною вибороти панування на

континенті через створення нового територіального утворення в центрі Європи.

Плани держав Троїстого союзу й Антанти щодо України. Українське питання було однією з важливих причин дестабілізації міжнародних відносин у Європі, що підштовхувало два воєнно-політичних блоки до конфлікту. У стратегічних планах царської Росії, з одного боку і Австро-Угорщини та Німеччини, з іншого, завоюванню України надавалося першочергове значення. Втілюючи на практиці ідею «третього Риму» Російська імперія, володіючи Наддніпрянською Україною, прагнула захопити Західну та поширити свій вплив на країни балканського півострова. Австро-Угорщина, володіючи західними землями України, не полишала надії на приєднання Наддніпрянської України.

У плани Німеччини, першочергово, входило послаблення Великої Британії, Франції, Росії та їх колоніальних володінь, загарбання великих територій у Європі, в тому числі України й Прибалтики та зміцнення позицій у Туреччині й на Близькому Сході. Україна розглядалася, як плацдарм для просування на Схід і потенційна колонія, звідки можна було б черпати сільськогосподарські продукти і природні ресурси. Загарбання України, серед німецької політичної, економічної та воєнної еліти, вважалося найважливішим кроком для розгрому Російської імперії. Один з найвпливовіших німецьких промисловців Август Тіссен заявляв: «Росія повинна віддати нам прибалтійські провінції..., частину Польщі і Донецький басейн з Одесою, Кримом і Приазов'ям...». Німецький публіцист Пауль Рорбах у 1897 р. писав: «Хто володіє Києвом, той має ключ від Росії» [4, с.11].

Австро-Угорщина прагнула встановити свою гегемонію на Балканах і панувати на Чорному, Адріатичному та Егейському морях, захопити Сербію, Чорногорію, відібрати у Росії частину польських земель, зокрема українські Поділля та Волинь. Разом із тим, вона хотіла приєднати землі Галичини, Буковини й Закарпаття та обіцяла підтримати визвольну боротьбу українського народу за створення самостійної України на відірваних від Росії своїх землях.

Головною спільною метою держав Антанти було «покласти кінець німецькому

* **Віденський Конгрес** – уперше розробив систему договорів, які регулювали міжнародні відносини і закріплювали кордони у масштабах усієї Європи. Розгромивши наполеонівську Францію, лідери провідних європейських держав скликали загальноєвропейський конгрес. Конференція відкрилася 1 жовтня 1814 р. і тривала до липня 1815 р. 9 липня був підписаний «Завершальний Акт» конгресу, що складався з 121 статті і 17 застосувань. На ньому були присутні усі представники європейських держав, за винятком Туреччини, на чолі з імператорами Британії, Австрії, Пруссії, Франції та Росії. Конгрес встановлював відновлення засад державного устрою Великої Французької Революції з реставрацією правлячих династій; затверджував військові поразки Франції та її дипломатичне послаблення, встановлював гарантії від спроб завоювання Європи; затвердив поділ деяких територій Європи та колоній в інтересах держав-переможниць. Заключний договір Віденського конгресу підписали Росія, Франція, Пруссія, Австрія, Британія, Іспанія, Швеція, Португалія; протягом п'яти років – ще 53 євро-країни. На кордонах Франції були створені міцні держави-бар'єри – Нідерландське Королівство, Рейнські провінції Пруссії, Сардинське Королівство, австр. Ломбардія і Венеція – плацдарми проти Франції. Віденська система спиралася на імперський принцип контролю географічного простору в межах колоніальних імперій – Британська, Німецька, Французька, Турецька та Російська.

імперіалізму», «розтрити прусський мілітаризм», «завдати німецькому деспотизму такого удару, ... щоб убезпечити Британську імперію від будь-якого протистояння з Німеччиною у майбутньому» [5, с.361-362; 6, с.17]. Велика Британія прагнула зберегти свою морську й колоніальну могутність та відшматувати від Туреччини багаті на нафту Месопотамію і Палестину. Франція мала намір взяти реванш за поразку в франко-прусській війні 1870-1871 рр.² і повернути Ельзас і Лотарингію, захопити Рейнську промислову зону й частину колоній Німеччини.

Росія планувала суттєве послаблення Австро-Угорської імперії, захопити Константинополь і встановити контроль над протоками Босфор і Дарданелли. Міністр іноземних справ С. Сазонов, казав цареві – «той, хто володіє протоками Босфор і Дарданелли має ключ для наступального руху в Малу Азію і для гегемонії на Балканах» [7, с.21]. Під гаслом «об'єднання всіх українських земель» та «збирання ісконно російських земель» російський царизм прагнув захопити Галичину, Північну Буковину та Закарпаття. Імперія категорично відкидала прагнення українського народу до самовизначення, а тому приєднавши Галичину, мріяла придушити тут усі центри боротьби за об'єднання і визволення України з-під іноземного гніту.³ До знищення гнізд «мазепинства», як їх називали росіяни, прагнули, російські урядовці та політики. Коли

виникало питання про майбутнє України, усі вони говорили однією мовою – мовою великодержавного шовінізму. «Ця акція, – писав про майбутнє захоплення Західної України політичний діяч П. Струве, – необхідна для оздоровлення Росії, бо існування малоросійської гілки в Австрії спричинить відродження українського питання» [8].

Початок війни та розподіл сил. Колесо війни було запущено 28 червня 1914 р. у Сараєво – столиці Боснії і Герцеговини, куди прибув з офіційним візитом австро-угорський престолонаслідник ерцгерцог Франц Фердинанд Габсбург. Об 11 годині ранку його було застрелено разом із дружиною членами таємної анти-австрійської організації «Млада Босна». Відень одразу звинувачує у вбивстві ерцгерцога сусідню Сербію, що підтримувала слов'янські народи Балкан у національно-визвольній боротьбі проти Австро-Угорської імперії. Натомість, Австрія отримала зручний момент для вирішення сербської проблеми і зруйнувати раз і назавжди революційне гніздо, що загрожувало могутності імперії. Дружній Берлін тільки і чекав моменту взяти участь у подібній справі і наполегливо наполягав на тому, щоб Австрія оголосила війну Сербії. Рівно через місяць 28 липня, після подій у Сараєво, Австро-Угорщина оголошує війну Сербії. У відповідь Росія починає загальну мобілізацію. Тоді Німеччина 1 серпня оголошує війну Росії, а 3 серпня – Франції. Велика Британія стала на захист Франції й 4 серпня оголосила війну Німеччині. Болгарія, після нетривалого періоду нейтралітету й політичних вагань, 1 вересня 1915 р. оголосила війну Сербії і країнам Антанти. 27 серпня 1916 р. у війну на боці Антанти вступила Румунія, а 1917 р. – Греція та інші країни. Отже, система союзів, що існувала тоді у Європі, втягнула у війну усю Європу.

Для Антанти і Троїстого союзу, надзвичайно важливим було залучення на свій бік Османської імперії, яку омивали шість морів і яка контролювала сполучення між Європою, Малою Азією і Африкою, і особливо важливі шляхи в Індію. Стратегічне значення Туреччини не могло залишити її осторонь конфлікту, що вибухнув улітку 1914 р. Економічна залежність від Німеччини, присутність у країні її військової місії, робили більш вірогідним приєднання Туреччини до Троїстого союзу. Стамбул, на

² **Франко-прусска війна** (1870-1871 рр.) – військовий конфлікт між Другою французькою імперією та Королівством Пруссія. Союзниками Пруссії був Північно-Німецький союз, членом якого вона була, та південно-німецькі держави Баден, Вюртемберг і Баварія. Перемога Пруссії призвела до остаточного об'єднання німецьких народів в Німецьку імперію, очолювану пруським королем Вільгельмом I. Поразка Франції призвела до падіння Наполеона III та послужила кінцем Другої французької імперії, замість якої була створена Третя французька республіка. Згідно з умовами мирного договору, Ельзас і частина Лотарингії відійшли Пруссії та залишились частиною Німеччини до завершення Першої світової війни, і за умовами Версальського договору були повернуті Франції.

³ У Росії добре знали про політично активних українців Наддніпрянщини, які називали Галичину «українським П'ємонтом». Знищивши «український П'ємонт», можна було сподіватися на швидку реалізацію «російського проекту» - злиття в «російському морі всіх слов'янських рік». Разом з тим зникало надокучливе «українське питання» - головний біль російської політики.

початку серпня 1914 р. офіційно оголосив про нейтралітет, але вже через кілька днів уклав таємний договір з Німеччиною. За його умовами, османська армія фактично скеровувалася німецькими фахівцями. 10 серпня через протоку Дарданелли у Чорне море увійшли німецькі крейсери – «Гебен» та «Бреслау», які протягом 29-30 жовтня, здійснили обстріл Одеси, Севастополя, Феодосії та Новоросійська. 2 листопада Російська імперія оголосила війну Туреччині. Війну Туреччині, протягом трьох діб, оголосили Велика Британія та Франція. А Росія проти Туреччини утворила кавказький фронт, на якому турки протягом грудня 1914 р. – січня 1915 р. потерпіли поразку і дали можливість російським військам закріпитися на Кавказі.

Активізація національного політичного та громадського руху в Україні. Воєнне протистояння двох імперій, у складі яких перебував наш народ, розкололо національно свідоме українство. Головна Українська Рада (ГУР) на чолі з Костем Левицьким, створена у Львові в серпні місяці 1914 р. висловила свою рішучу підтримку Габсбургів і звернулася до українського народу з маніфестом, у якому, зокрема зазначалося: «Ненависть царської імперії загрожує нашому національному життю ... яке знайшло захист в конституційному ладі австрійської держави ... Нехай українське громадянство віддасть всі свої матеріальні й моральні сили на те, щоб історичний ворог України був розбитий! Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце визволеної України!» [9]. У травні 1915 р. ГУР була реорганізована у Загальну Українську Раду, що стала єдиним і найвищим представницьким органом українців Східної Галичини. Рада домоглася від австрійського уряду впровадження української адміністрації та шкіл у приєднаних районах Холмщини та Волині, згоди на поділ Галичини на українську й польську частини та утворення Українського університету у Львові.

Колишні діячі Української соціал-демократичної партії, емігрувавши із Східної України до Австрії, 4 серпня 1914 р. створили там Союз Визволення України (СВУ), який очолив Дмитро Донцов. Головною метою Союзу було відновлення самостійної Української держави з конституційно-монархічною формою

правління. СВУ мав своїх повноважних представників у Берліні, Софії, Стамбулі, Римі, Стокгольмі, Осло. На гроші, надані урядами Німеччини та Австро-Угорщини, СВУ здійснював велику пропагандистську діяльність. Діячі Союзу виступали з лекціями і доповідями в Австро-Угорщині та Німеччині, налагодили регулярні видання українською, німецькою, болгарською, турецькою, румунською, чеською, італійською, хорватською та шведською мовами багатьох науково-популярних видань з історичного минулого та сучасного України.

Бойовий шлях легіону Українських Січових Стрільців. Стрілецький рух виник у Галичині ще в грудні 1912 р. з ініціативи львівських педагогів та студентських товариств. Своєрідним підсумком напруженої роботи став огляд, присвячений 100-річчю з дня народження Тараса Шевченка, який відбувся 28 червня 1914 р. у Львові. У марші вилицями міста та в масових військово-спортивних заходах взяли участь понад 12 тис. представників галицьких товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт», культурно-освітніх і кооперативних організацій. ГУР 2 серпня 1914 р. у Львові створила Бойову управу Українських січових стрільців (УСС), яка звернулася до австрійського уряду з проханням дозволити сформувати свій легіон. Ядро військового підрозділу становили активісти січового, сокільського і пластового руху, вчорашні гімназисти та студенти. Вступивши до легіону, який входив до складу австрійської армії, новобранці зобов'язані були присягнути на вірність австрійському імператорові – Францу Йосифу. Але добровольці таємно складали й присягу на вірність Україні: «Я, Український Січовий Стрілець, присягаю українським князям, гетьманам, Запорізькій Січі, могилам і всій Україні, що вірно служитиму Рідному Краєві, боронитиму його перед ворогом, воюватиму за честь української зброї до останньої краплі крові...» [10, с.106].

Австро-польська адміністрація, спостерігаючи за активністю, з якою українці почали організовувати своє військо, занепокоїлася. Вона чинила всілякі перешкоди мобілізації українських добровольців, забороняючи їм збиратися у повітах, утруднюючи можливість їхнього переїзду до Львова чи Стрия та розганяючи зібрання. Були випадки, коли добровольців навіть

арештовували та відправляли до концентраційних таборів, переслідували їхні сім'ї. Австрійська військова влада відмовляла легіону в тих правах, що мала регулярна австрійська армія: до легіону заборонялося вступати військовозобов'язаним; зараховували тільки тих добровольців, які зголошувалися самі, без будь-якої агітації. Проте, незважаючи на активну протидію антиукраїнських сил, їм не вдалося перешкодити створенню легіону. За три тижні до УСС записалося 28 тис. людей. Австрійський уряд, стурбований наявністю такого великого національно свідомого військового формування, зарахував до лав УСС лише 2,5 тис. бійців. Українські січові стрільці вирізнялися бойовим духом серед підрозділів австрійського війська. Існують різні версії причин, що призвели до суттєвого обмеження легіону. Найбільш вірогідні зводяться до двох: по-перше, Австрія хотіла за рахунок Східної Галичини добитися порозуміння з Росією, а численна національна стрілецька формація могла б стати перешкодою цьому; по-друге, розширення українського легіону, неминуче привело б до активізації національно-визвольного руху в Україні [11, с.40].

Наприкінці вересня 1914 р. стрілецькі сотні вступили у перші бої з кубанськими козаками поблизу Верецького і Ужоцького перевалів, тоді ж протягом 25-26 вересня легіон зазнав перших жертв – загинули 22 стрільці [12, с.10-12]. Плани австрійського командування полягали у поступовому знищенні УСС на фронтах війни. Не враховуючи думки українських старшин, австрійці роздробили решту легіону на понад 100 розвідувальних стеж (груп) по 20 стрільців у кожній і наказали пробиватися до тилу російських військ для здійснення диверсій. Такі операції виявилися малоефективними, січовики зазнали значних втрат. Австрійське командування змінило свої погляди на долю січовиків, які виявились одними з найбільш боєздатних солдатів австро-угорської армії, у складі якої воювали польські, чеські, литовські та інші легіони. Німці охоче надавали перевагу січовим стрільцям, а один німецький генерал так сказав про українських бійців – «мої вояки билися як леви, але українці билися як чорти».

У грудні 1915 р. добровольчий легіон УСС переформували на регулярний полк

австрійської армії. У квітні-травні 1915 р. січові стрільці відзначилися у боях за гору Маківку. Російське командування скерувало зусилля Овруцького, Самарського та Каспійського полків 78 піхотної дивізії на захоплення стратегічно важливої висоти. Захоплення Маківки дало б можливість царській армії подолати Карпати і заволдіти важливим шляхом на Будапешт та Відень. Росіяни двічі захоплювали Маківку й двічі її втрачали. В останню добу стрільці тричі штурмували гору і їм вдалось знову її захопити. У битві на Маківці загинули 42 січовики, 76 зазнали поранень і 35 потрапили до полону [13, с.163; 14, с.98]. Ще 180 стрільців було вбито, поранено і взято у полон під час здійснення німецько-австрійськими військами, протягом квітня-червня 1915 р. Горлицької операції, у ході якої 8 армій під загальним командуванням генерала А. Макензена прорвали оборону російських військ і рішучим наступом на Перемишль – Львів змусили противника майже цілком залишити Галичину. Наприкінці серпня галицькі курені знову були втягнуті у запеклі бої в подільських степах між Серетом і Стрипою. Зусиллями січових стрільців, 2 листопада 1915 р., був зупинений російський прорив на Бережани. Втрати їх були великі: 40 убитих, 80 поранених, понад 100 полонених [15].

Протягом травня-вересня 1916 р. російські війська Південно-Західного фронту під командуванням генерала О. Брусилова завдали австрійцям значних втрат і знову захопили Галичину і Буковину, а у серпні підійшли до Карпатських перевалів. За півтора місяці австрійська армія втратила 400 тис. солдатів і офіцерів, понад 300 гармат.

Після завершення російського наступу лінія фронту залишалася майже незмінною протягом року. Невдовзі в стрілецькі окопи дійшла звістка про Лютневу революцію в Росії, падіння монарха Миколи II і створення Української Центральної Ради. На фронті настало затишшя. Незважаючи на значні бойові заслуги УСС, австрійське командування все-таки не позбулося недовіри до них. Наслідком такого ставлення стало призначення їх командиром австрійця та обмеження кількісного складу. У лютому 1918 р. полк УСС у складі групи австрійських військ перейшов Збруч і здійснив похід на Правобережну

Україну в напрямі – Жмеринка-Херсон-Олександрівськ. Бойових сутичок із радянськими частинами в Україні полк УСС майже не мав і не втратив жодної людини. На початку жовтня УСС перевели на Буковину. Після проголошення ЗУНР у листопаді 1918 р. полк передислокували до Львова, де він став ядром Української Галицької армії.

Україна у пожежі світової війни. У роки війни українці опинилися у шеренгах двох ворогуючих армій – Російській та Австро-Угорській. Переважна більшість українських солдатів і офіцерів обох імперій виконували свій військовий обов'язок і воювали в арміях тих держав, де вони народились і жили, вважаючи супротивника своїм ворогом.

Воєнні дії на території України почалися з перших днів війни. 17 серпня 1914 р. почався наступ російської армії на Північно-Західному фронті. Через кілька днів 8 і 3 армії Південно-Західного фронту увійшли на територію Східної Галичини. Розпочалася 33-денна Галицька битва – одна з найкривавіших і найбільш успішних для російської армії бойових операцій. З обох сторін взяли участь 8 армій, понад 100 дивізій, більш як 1,5 млн. солдатів та офіцерів. У результаті цієї битви російська армія оволоділа Східною Галичиною, Північною Буковиною та вийшла до Карпатських перевалів. Російські війська вступили до Львова та Чернівців. У битві австро-угорські війська втратили 400 тис. бійців, з них 100 тис. полоненими, серед яких були десятки тисяч українців.

Політика російської адміністрації, на захоплених галицьких землях, від самого початку носила відверто шовіністичний антиукраїнський характер і прагнула знищити гніздо «українського сепаратизму». «Російські війська, вступивши до Львова закрили всі без винятку періодичні українські видання, культурно-освітні товариства, клуби, книгарні; заборонили продавати або держати по бібліотеках усі книжки на «малоруском наречіє» ... та вживати це «наречіє», ... почали арешти і висилку до Росії представників української інтелігенції, греко-католицької церкви, селянства і просто звичайних обивателів на підставі того, що це мовляв, «исконно руский край» і «законне наслідіє російського царствующаго дома». Все, що являло собою місцеве своєрідне і самобутнє життя, було

оповіщено «мазепинством» і нищено просто з дивовижним завзяттям і жорстокістю» [16, с. 142].

На рубежі 1914-1915 рр. на Південно-Західному фронті настало затишшя. Однак російська армія не довго перебувала на зайнятій території. На боці австро-німецького блоку у війну вступила Туреччина. Німецькі крейсери разом із турецьким флотом потіснивши англо-французські ескадри, у ніч з 29 на 30 жовтня 1914 р. зненацька обстріляли Севастополь, Одесу, Феодосію і Новоросійськ. Над Україною нависла небезпека ще й з боку Чорного моря.

22-24 січня 1915 р. австро-німецькі війська розпочали наступ, завдаючи ударів з Ужгорода на Самбір та з Мукачєвого на Стрий. У лютому без опору в черговий раз росіяни здали столицю Буковини – Чернівці та Станіслав. 25 березня російські війська пішли у новий наступ на Карпати, почалися кровопролитні бої, які закінчилися безрезультатно для обох сторін. Російська армія у Карпатській операції втратила 1 млн., а австро-німецька – 800 тис. бійців [17, с.148]. До кінця червня 1915 р. австро-німецькі війська захопили всю Галичину й Буковину, окупували Західну Волинь, Холмщину, Берестейщину з містами Луцьк і Дубно. Залишаючи західноукраїнські землі, російські війська руйнували і знищували все, що траплялося на їхньому шляху. Сильно постраждали не тільки військові об'єкти, а й мирні, що завдало величезної шкоди українському населенню.

Після відступу росіян з Галичини, сюди знову прийшли австро-угорці. Повернення австрійської влади не принесло полегшення галицьким українцям. Їх, австрійська влада звинувачувала у своїх невдачах на початку війни. Почалися масові арешти українців, яких підозрювали у «проросійських» настроях і вважали «неблагодійними». Тисячі з них були страчені, а сотні тисяч галичан і буковинців були інтерновані та відправлені до концтаборів, де загинули від голоду та епідемій. Австрійський уряд і військове командування проводили криваві розправи над мирним українським населенням. Трибунали та військово-польові суди стали звичайним явищем.

Росія у 1916 р. планувала розгорнути наступ на всіх фронтах. Центральне місце знову

відводилося захопленню українських земель, що входили до Австро-Угорської імперії. Наприкінці березня 1916 р. командуючим Південно-Західним фронтом було призначено О.Брусилова. Йому підпорядковувалися Київський та Одеський військові округи – загалом 12 губерній або практично всі українські землі, що входили до складу Російської імперії. Австро-німецьке командування не дуже боялося наступу росіян в Україні, оскільки наприкінці 1915 – на початку 1916 рр. австро-німецькі війська спорудили в районі Галича-Бродів такі сильні укріплення, що коли Вільгельм II відвідав Південну німецьку армію, був вражений і запевнив, що таких укріплень він не бачив ніде, навіть на Заході. Проте, російські війська, переважаючи ворога в піхоті у 2-2,5 рази, артилерії у 1,5-1,7 рази, з легкістю прорвали на широкому фронті оборону австро-угорських та німецьких військових формувань [2]. Росіяни знову оволоділи Чернівцями, Коломиєю, Бродами та Луцьком. Усього за три місяці війни німецькі та австро-угорські війська втратили понад 1 млн. убитими і пораненими, 400 тис. потрапили у полон. Російські війська втратили 500 тис. бійців [17, с. 383-384].

Російське командування не змогло використати Брусиловський прорив для перелому ходу війни на користь імперії, що викликало велике невдоволення солдатів і населення. Після цієї битви революція в Росії стала неминучою, оскільки за підрахунками сучасних російських істориків втрати росіян у цій битві сягнули 1,8 млн. осіб, а переломний хід війни так і не наступив. Після завершення Брусиловського наступу лінія фронту залишалася майже незмінною цілий рік. Березнева революція в Росії у 1917 р. призвела до повалення царського режиму і змусила новий російський уряд, прагнучи зміцнити внутрішнє становище країни, улітку розпочати новий наступ, який завершився повним провалом і новими жертвами. Контрудар австро-німецьких військ примусив російські війська залишити Галичину і відійти навіть далі, ніж у 1915 р. Ця лінія фронту проіснувала аж до укладення у

1918 р. Берестейського миру. Наступ російських військ на теренах України припинився. Обидві сторони не могли вести воєнні дії, оскільки були знесилені, війна набула позиційного характеру. До 1917 р. війна виснажила усі країни, що брали у ній участь, особливо царську Росію. З усіх учасників війни Росія зазнала найбільших витрат – понад 8 млн. осіб [18].

Висновки. *Наслідки Першої світової війни для України.* Для українського народу Світова війна мала подвійно трагічний характер. Єдиний народ за відсутності власної держави опинився у двох конфронтуючих таборах і змушений був вбивати один одного, воюючи за імперії, які цинічно ігнорували українські національні інтереси. Наддніпрянська Україна, де проживало близько 25 млн. українців, дала російській армії 3,5 млн. солдатів (за іншими даними 4,5 млн.) із загального числа 15,5 млн. солдат, а із Західної України, з 6,5 млн. проживаючих тут українців було мобілізовано понад 300 тис. – майже 10 % від особового складу австро-німецької армії.

Більшість основних бойових дій Першої світової війни велися практично на території України – на її землях проходив Південно-Західний фронт завдовжки понад 400 км., польове командування якого знаходилося у Києві.

Через окупаційні режими обох імперій український народ зазнав численних репресій і депортацій, внаслідок яких загинули сотні тисяч українців мирного населення.

Війна активізувала національне питання. У перше, відколи Україна називалася Гетьманщиною, через майже 300 років, українці знову відчули себе володарями своєї держави. Протягом війни на Україні з'являлися українські школи, культурні гуртки та політичні організації. Війна прискорила формування власної національної свідомості. Піднесла українське питання на міжнародний рівень. Були створені збройні формування, а набутий ними військовий досвід, вдало використовувався ОУН-УПА у Другій світовій війні.

Список використаних джерел:

1. Перша Світова війна і слов'янські народи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/DAL15/ss-30418697>.
2. Волковинський В. М. Бойові дії / В. М. Волковинський // Велика війна 1914-1918 рр. і Україна : зб. наук. праць. – К. : ТОВ «Видавництво КЛІО», 2013. – 784 с.
3. Віднянський С. В. Перша світова війна як прояв кризи європейської цивілізації та її вплив на народи Центрально-Східної Європи / С. В. Віднянський // Велика війна 1914-1918 рр. і Україна : зб. наук. праць – К. : ТОВ «Видавництво КЛІО», 2013. – 784 с.
4. Новітня історія України. Частина перша. 1914-1939 рр. : підруч. : вид. 3-тє, виправл. та допов. – К. : Генеза, 2003. – 352 с.
5. Всемирная история : учебник для вузов / под ред. Г. Б. Поляка, А. Н. Марковой. – М. : Культура и спорт, ЮНИТИ, 2000. – 496 с.
6. Гончар Б. М. Нова історія країн Європи та США. 1870-1918 роки : підручник / Б. М. Гончар, Н. Д. Городня – К. ВПЦ «Київський університет», 2008. – 413 с.
7. Виноградов В. Н. 1914 год: быть войне или не быть? / В. Н. Виноградов // Новая и новейшая история. – 2005. - № 11. – С. 20-22.
8. Перша Світова війна і слов'янські народи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/DAL15/ss-30418697>.
9. В огні світової пожежі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/greathistory/r36.html>.
10. Папенко Є. Українські січові стрільці: присяга на вірність Австро-Угорщини чи боротьба за українські державні інтереси / Є. Папенко // Етнічна історія народів Європи. – Випуск 39. – 2013. – С. 102-107.
11. Лазарович М. В. «Гей, ви, стрільці січовії...» (Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки) / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2004. – 80 с.
12. Литвин М. Українські січові стрільці / М. Литвин, К. Науменко. – К. : Знання. – 52 с.
13. Литвин М. Р. Легіон Українських січових стрільців: військове навчання, виховання, бойовий шлях / М. Р. Литвин // Велика війна 1914-1918 рр. і Україна : зб. наук. праць. – К. : ТОВ «Видавництво КЛІО», 2013. – 784 с.
14. Гордієнко В. І. Українські січові стрільці / В. І. Гордієнко. – Львів : Друкарня УВС Львівської обл., 1990. – 48 с.
15. ЦДІАЛ України, ф.353, оп.1, спр.7, арк.56.
16. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1918). У 2-х ч. Ч. 1. Галицька руїна 1914-1917 рр. / Д. Дорошенко. – Львів. : «Червона калина», 1923. – 131 с.
17. Волковинський В. М. Брусиловський прорив // Енциклопедія історії України: Том 1: А–В / Редколегія: В. А. Смолій (голова) та інші. НАН України. Інститут історії України. – Київ : Вид-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.
18. Україна в Першій світовій війні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istoryk.in.ua/ukrayina-v-pershiy-svitoviy-viyni/>.